

neophodne su kod snalaženja u složenoj nepreglednosti. Način na koji se zadovoljavaju te potrebe istorijski je promenljiv i u različitoj meri ideologizovan. Zanimanja za istoriju nisu samo kritičko prosvetiteljske prirode, već se ona shvata kao okosnica ličnog i grupnog identiteta, idejno sredstvo saglasnosti i jedinstva nacije ili čak kao sredstvo nalaženja smisla. Razumljivo je da slike istorije imaju snažniju društveno-integrativnu ulogu, onoliko koliko istorijsko iskustvo uspešnije sažimaju i zgušnjavaju iprilagođavaju širim slojevima. Slike istorije su elastične jer uvek iznova usklađuju prošlost sa aktuelnim društvenim i političkim potrebama. U meri u kojoj su u svaku viziju budućnosti ugrađene nade i želje, i onoliko koliko se one povezuju sa tumačenjem prošlosti da bi se istakla njihova trajnost ("istorija nam daje za pravo"), snažnija je osećajna komponenta kod prerade prošlosti. Najčešće se izmena istorijske slike vrši nasilno (dekretima nakon osvajanja vlasti), a dubina zaokreta ne može se naslutiti (Erdheim 1999). Otuda stalno prožimanje nada, iskustava i prilagođavanja u kome se uzajamno koriguju različiti interesi preko oblika istorijske svesti koja im odgovara. Vizija nacionalne istorije višestruko je posredovana smenom različitih monopola na njeno tumačenje. U kriznim situacijama konkurentne ideologije i obrasci tumačenja mogu preradom istorije da iskoriste zajedničko iskustvo u prevladavanju kriznih situacija. Kolektivna saglasnost pripadnika nacije ne može se uvek uspešno odozgo dekretirati, najbolje je ako prodići odozdo. "Jedinstvo u mišljenju i osećanju" rizično je, pa treba odustati od potrage za jedinstvenim i večno važećim odgovorom na pitanje o nacionalnom identitetu. Krupna je razlika između nacionalnog identiteta koji se izvodi iz slavljene prošlosti i onoga koji počiva na kritičkoj istoriji. To je razlika između nediferenciranog i apologetskog s jedne, i višeslojnog, otvorenog i samokritičnog odnosa s druge strane. Slavljenje je okrenuto prošlosti, a samokritičnost budućnosti. U prvom slučaju reč je o slepom u drugom o kritičkom patriotizmu. Prvi oblik identiteta vidi u okretanju senkama nacionalne prošlosti izdaju, za drugi je to nužno kritičko preispitivanje koje čuva potonje generacije od trauma sećanja. Pomenute alternative bitno određuju političku kulturu jednog društva, njegovo samopoimanje i viziju neprijatelja, sposobnost i spremnost na racionalnu raspravu lišenu "patriotskih" tabu-tema. Država ne može propisivati sliku istorije, već samo stvarati institucionalne okvire u kojima bi mogla biti vođena otvorena rasprava oko prošlosti. U politiku negovanja istorijske kulture spadaju svi institucionalni i simbolični protokolarni oblici negovanja kolektivnih uspomena, od spomenika do nacionalnih praznika. Time se bavi istorijska politika (Geschichtspolitik), tj. javno pozivanje na prošlost koje utiče na sadašnjicu tako što je "legitimiše, mobiliše, politizuje, skandalizuje i optužuje" (Mertes 1999). Slike istorije su spojevi amnezije i hiperamnezije (Besancon), kolaž praznina i pažljivo nanetih mrlja. Neretko celina slike ne odražava prošlost nego aktualno političko-moralno stanovište nacije koja prihvata tu sliku. Kada neki zasebni deo istorije postane naročito značajan za savremenu politiku, različite pozicije pretvaraju se u dogme, a rasprave degenerišu u isključive polemike, pa nestaje razlika u značaju između profesionalaca i istoričara – ljubitelja. Zbog toga je sovjetologija kod hladnoratovskih naučnika bila tendenciozna, deo Historikerstreit više pripada ideologiji nego nauci, a nacionalno-osećajna historiografija na Balkanu danas je nihilistički izraz pomenutih politizovanih strasti.

Prerada istorije je u jezgru idejnog prevladavanja prošlosti. Angažovana stvaralačka inteligencija preko sredstava masovnog opštenja, koja u različitoj meri kontrolišu političke snage, menja istorijske sadržaje i nameće obrasce kolektivnog pamćenja i kulture sećanja. Reč je o složenom procesu istorijsko-ideološkog pravljanja novih poredaka i konstrukcije kolektivnog identiteta. Rasprave o prošlosti mogu menjati kolektivni identitet, ustanove i